

Historien om Klint Sø

Af Claus Marcussen

Historien om Klint Sø

I 1946 nedskrev proprietær Niels Bundgaard en beretning om Klint Sø's historie. Sønnerne Niels og Hans Bundgaard lod den trykke, og den udgør hovedparten af, hvad her fortælles om Klint Sø's geografisk og landbrugsmæssigt interessante udvikling og ejendommelige skæbne.

Dengang Klintebjerg og dets højland var en ø - som stenalderhavet skilte fra det øvrige Odsherred ved et sund, der strakte sig over Sonnerup Skov og det nuværende Klint Sø - var den dybeste del af sundet eller fjorden kun ved strandvolde skilt fra direkte forbindelse med Kattegat øst for Klintebjerg.

Her dannedes Klint Sø, da landhævning havde tørlagt Sonnerup skovområdet. At fjorden havde et rigt dyreliv, fremgår af skaller fundet i en køkkenmødding ved den gamle bred.

Klint sø var Odsherreds største indsø, amtets næststørste. Endnu i 1832 omtaler I.H. Larsen i sin topografiske beskrivelse Klint sø, der opgives at være 463 tdr. land stor, næsten kredsrund, "med lave sandede, sumpede, stenede og grusede bredder, leret, stenet og mudret bund!".

Dybden var fra 2 til 6 alen foruden mudderet; bredderne var kun lidet ophøjede over havets vandspejl, søen var fiskerig, især på ål, og meget sivbegroet. Det tilføjes, at egnen, især under klinten, har "et vildt udseende".

År 1856 blev Klint Sø af staten solgt ved auktion på rådhuset i Nykøbing til partikulier Jürgensen af København for 25.600 rdl. Forinden havde staten ved en overenskomst i 1845 med de til søen grænsende lodsejere, 20 i alt, alle fæstere under Det Kgl. Odsherredske Gods, fået fastsat grænsen mellem disse og søen og fået tinglyst adgang til søen ad 14 veje.

Den velhavende partikulier Jürgensen igangsatte efter købet udtørringen. Det hidtidige afløb fra Klint Sø, "Ålerenden", som udmundede i havet mellem Klintebjerg og Sonnerup skov, blev spærret, da den under lavvande i søen ville medføre tilløb.

Landskanalen blev gravet, dæmningen opført og den nuværende afløbskanal ført igennem. Da "Ålerendens" udløb i Kattegat skulle laves, benyttede man bystenene fra Klint Bysted til at sikre udløbene. Det var nu kun et spørgsmål om tid, før de store ålbestande ville forsvinde fra søen. Det gav nogle gnidninger i det lille samfund.

Med daværende gårdejer i Klint, Niels Hansen, som ordfører for mange lods ejere, der var utilfredse med Ålebækens lukning, blev klager ført frem gennem alle instanser og helt op til kong Frederik VII, men de fik ikke medhold. Jürgensen ejede kun Klint Sø til februar 1859, hvorefter arealerne blev købt af kammerherre C. van Deurs til Frydendal, hofjægermester Schönheider van Deurs og kammerassessor C.P. Berthelsen, København, for 52.000 rigsdaler.

Til udpumpning benyttede man en 6 hk dampmaskine med centrifugalpumpe. De nye ejere henvendte sig til professor Holmberg ved Polyteknisk Læreanstalt

Historien om Klint Sø

for at forhøre sig, om han kunne fremkomme med et forslag til en forbedring af pumpeværket.

De ønskede også at professor Holmberg skulle foretage en undersøgelse af hele ejendommen med en forbedret kultivering for øje. Han anslog vandmængden, der skulle udpumpes, til at være 724.684 m³, efter professorens målinger var vandstanden i søen på det tidspunkt, i 1860, sunket ca. 60 cm og man var så småt begyndt at dyrke raps på den tør-lagte del.

Af bygninger fandtes der dengang kun opsynsmandens bolig og en lille stråttækt lade, som lå, hvor nu hovedbygningen ligger, og den blev først nedrevet i 1909.

Da hofjægermester van Deurs døde, blev Klint Sø solgt den 12. oktober 1868 til proprietær, cand. jur. Jacob Holm, Ellingegård, for 118.000 rdl. Jacob Holm (fra firma: Jacob Holm & Sønner, København) havde i 1843 for 80.000 rdl. købt Ellingegård, der dengang var på ca. 415 hektar. Ellingegård var i middelalderen en hovedgård, som hr. Gevert Bydelsbachs enke i 1408 afstod til dronning Margrethe, og senere tilfaldt gården Roskilde bispestol.

Efter at den som andre af den katolske kirkes godser ved reformationen var blevet inddraget under kronen, overgik den i det 17. århundrede til rentemester

Henrik Müller og havde derefter i lang tid ejer fælles med Anneberg. Jorden på Ellingegård og Klint Sø viste sig at supplere hinanden ganske godt, idet Ellingegård, hvis jorder gav mest udbytte i en fugtig sommer grundet den tørre beskaffenhed, gav godt udbytte, medens en varm og tør sommer var gunstig for Klint Sø.

Udtørringen af Klint Sø førtes nu videre og blev forbedret. Omkring 1872 blev der opført to staldlænger. Det var dog navnlig græs (hø), der blev høstet. Således blev der i en lang række år årlig kørt 300 læs hø til Ellingegård, hvor der var en stor kobesætning med eget mejeri, medens alt opdrættet holdtes på Klint Sø. I den periode udvikledes også et betydeligt salg af græs på roden til omegnens mindre landbrugere, som der var mange af i Odsherred. På Lammefjorden, var en af de store indtægter en overgang, skaller, blandt andet til høns, men det har der aldrig været gravet på Klint Sø, ene og alene af den årsag, at mængden ikke har været den samme i lagene som man kendte fra Lammefjorden.

Efter Jacob Holms død overtog hans søn, Viggo Holm, begge gårdene og førte driften videre indtil sin død i starten af 1907. Hans enke solgte den 22. marts 1907 ejendommen til et konsortium fra Jylland, sagfører P. Vestergaard, Aarhus, folketingsmand A. Chr. Jensen-Flø, Brande, og landbrugskandidat Niels Bundgaard, Ølholm ved Vejle. Den sidste som driftsleder.

Købesummen var ejendomsskylden, 363.000 kr., deraf 236.000 kr. for Klint Sø. Konsortiet dannede Aktieselskabet "Ellingegård og Klint Sø" og indførte ret hurtigt forskellige forbedringer på begge gårde.

Historien om Klint Sø

På Klint Sø fandtes der nu foruden to staldlænger og den lille lade af bindingsværk, hvor nu hovedbygningen ligger, opsynsmandsboligen og 4 arbejderhuse med lerklinede vægge og med to lejligheder i hvert.

Til udpumpning var der en dampmaskine og en hollandsk vindmølle. På grund af den endnu mangelfulde udtørring var kornhøsten kun ringe, ikke over 700 tønner årlig. Alt blev sået og mejet med hånden. Foruden de store hovedkanaler var der detailgrøfter for hver ager, det vil sige for hver 13. meter. Man regnede med, at der henstod ca. 55 hektar i kanaler og grøfter.

Pumpeværket viste sig at være for dyrt i drift og utilstrækkeligt, når man ville tænke på at udnytte den righoldige dyndjords muligheder, og møllen lå for lavt til at kunne få fuld vindpåvirkning fra sydvest. Man besluttede da at kassere både dampmaskine og mølle og indsatte i 1908 en 25 hk dieselmotor og en centrifugalpumpe, hvis ydeevne var 8.000 tdr. vand i timen.

Da man nu var mere herre over afvandsingsforholdene, gik man i gang med en

uddybning af hovedkanalerne. Denne uddybning måtte imidlertid ske gradvis, idet dyndlaget kun lidt under pløjelaget havde en konsistens som grøn sæbe, så kanalernes sider ville skride sammen, hvis man foretog en for kraftig uddybning på én gang. Når vandet trækkes ud af dyndjorden, trækker denne sig sammen i blokke og danner et utal af revner, så jorden afgiver sit vandindhold, som om den er kunstig drænet.

Efter en årrække havde man nu afdelinger på 25 hektar uden grøfter, hvorfor det efterhånden blev muligt med fordel at anvende mere maskinkraft i marken og derved opnå betingelser for en udvidet korndyrkning. Man var da også efterhånden kommet op på et årsudbytte på 3.000 tdr. korn. Denne mulighed havde man ganske vist også fra begyndelsen regnet med, hvorfor aktieselskabet også allerede i 1907 lod opføre en lade til 700 læs og med automatisk aflæsningsapparat, som kunne tage et helt læs og sætte det på plads i laden.

I foråret 1908, brød vandet igennem dæmningen og lavede et hul på ca. 10 meters bredde, hvilket fremkaldte en stor oversvømmelse i søen, før man med sandsække kunne få hullet stoppet. Man traf så aftale med en entreprenør om for 2.500 kr. at forhøje dæmningen. Det viste sig imidlertid, at dæmningen ud for Tengslemark - netop på det sted, hvor vandet havde brudt hul - ikke kunne bære mere. Alt hvad der blev kørt på, forsvandt igen, idet bunden blev ved at skyde op inde i søen. Man prøvede derefter ved hjælp af faskiner at gøre dæmningen fastere, men intet hjalp, selv om dens fod blev gjort dobbelt så bred.

Ved en overenskomst med 5 lodsejere i Tengslemark fik man så lov til at anlægge en ny kanal tværs over deres lodder og så højt oppe i terrænet, at kanalens indvendige kant lå i højde med dæmningens kant.

Historien om Klint Sø

Fra Klint Sø solgtes græs om sommeren og halm og korn om vinteren. Ved græsauktionerne var der kunder fra Sjællands Odde, Asmindrup, Hønsinge, Nykøbing, Nakke og Rørvig og selvfølgelig fra hele Højby sogn.

Hvad der kunne skrubes sammen af penge blev brugt til grundforbedring, udvidelse og anskaffelse af maskiner og materialer. Sagfører Vestergaard blev efterhånden noget utålmodig og ønskede at udtræde af aktieselskabet. Det skete 1912, idet Ellingegård blev solgt.

Efter tegning af arkitekt Hagen opførtes samme år Klint Sø's hovedbygning, der kom til at stå i 32.000 kr. Da undergrunden var flyvesand, kom bygningen til at hvile på en stor betonblok.

Efter salget af Ellingegård købtes tærskværk og andre maskiner til gårdens drift, og der var efterhånden anbragt ret store kapitaler i Klint Sø.

Dertil kom købet af en 7 hektar stor strandgrund mellem gården og havet for ikke at risikere at få uønsket bebyggelse over for gården. Hidtil havde man kun haft adgang til stranden ad en 7.5 meter bred vej langs afløbskanalen. Når man medregner de ikke ubetydelige forbedringer i marken, kan det beløb, der var anbragt i ejendommen i løbet af disse 5-6 år, nok løbe op i ca. 100.000 kr. Gårdens samlede areal var nu på 260 hektar. Den 16. juni 1915 fik Bundgaard en overenskomst med folketingsmanden, hvorefter han købte ham ud af aktieselskabet. Det var dagen før Bundgaards bryllupsdag, fem år efter hans bryllup, og han sad nu som ejere af Klitsgaard og Klint Sø.

Bundgaard beskriver det som en "lykkelig følelse efter i 8 ret bevægede år at have måttet uddele både hug og parade til forskellige sider". Bundgaard overtog gården for 350.000 kr.

På det tidspunkt var man midt i Første Verdenskrig med hvad deraf fulgte med høje priser på produkterne, som man solgte, men også med større og større vanskeligheder, efterhånden som det trak ud med fredsslutning. For Klint Sø's vedkommende var det især besværligheder med at fremskaffe kunstgødning og brændselsolie til udpumpning.

På grund af disse besværligheder og de usikre udsigter i øvrigt besluttede Bundgaard i foråret 1918 at udbyde gården til salg. Der meldte sig kun én køber: P. Jørgensen, assistent fra Privatbanken i København. P. Jørgensen overtog gården for 553.000 kr. i april måned.

Jørgensens betingelser for at kunne drive en så særpræget gård var tilsyneladende ikke store. Han var student, havde et halvt års landbrugsstudium på landbohøjskolen samt et halvt års skovbrugsstudium og blev så bankassistent. Det gik derfor også tilbage for ham år for

Historien om Klint Sø

år, således at Hypotekforeningen, der havde 2. prioritet i ejendommen, efter december termin 1926 gjorde udlæg i gården. Ejendommen var i bund og grund forfalden. Kanaler og grøfter var sammengroede og de tilhørende marker urene.

Hypotekforeningen tilbød Bundgaard gården, hvis han ville optage et skøde i gården, 25.000 kr. til dens istandsættelse. Efter en nøje gennemgang af det hele kom han frem til det resultat, at der måtte anvendes mellem 60.000 og 70.000 kr. for at bringe ejendommen i normal vedligeholdelsestilstand: "Direktionen foreslog mig at overtage bestyrelsen af gården og få den rettet op igen for så at overtage den, når forholdene blev dertil. Det gik jeg så ind på. Og der var noget at tage fat på!".

Årene 1928-29 var ret gode for landbruget, og der var ret gode betingelser for at få tingene rettet op. Men så kom krisen for landbruget i begyndelsen af 30'erne, så "først i 1934 blev forholdene og gårdens tilstand sådan, at jeg turde overtage den igen. Jeg overtog den da den 1. oktober til 350.000 kr. Jeg var nu stillet nøjagtig, som da jeg overtog den i 1915. Forskellen var blot den, at jeg var blevet 19 år ældre, nemlig 60 år".

Driften gik imidlertid godt indtil foråret 1937, da der opstod en meget ondartet 12 dages sandflugt fra øst, hvorved mange af kanalerne blev fyldt med jord og sand, hvilket havde til følge, at en del

af vintersæden blev oversvømmet og ødelagt, ligesom jorderne ikke kunne tørlægges rettidig til forårssåningen. Lidt over 30 hektar kunne slet ikke tilsås det år. Det gav naturligvis et stort minus i årsresultatet.

Året efter, i november måned, brændte den store kornlade med hele høsten, den gamle maskinpasserbolig og tillige en del maskiner. I 1939 blev der opført to lader, den ene ude i marken til at optage høsten fra de yderste marker.

Under 2. verdenskrig i 1939-40 fik man så den første af de tre strenge vintre. Det år havde man tilsået 62 hektar med hvede, som blev ødelagt. I foråret 1940 gjorde man igen et forsøg med dyrkning af hamp, idet der blev tilsået næsten 8 hektar med frø af italiensk hamp. Det gav et godt udbytte, og året efter blev der tilsået lykkedes udmærket, hvorfor man året efter tilsåede 50 knap hektar, denne gang med tysk hamp, som også gav et stort udbytte.

Bundgaard besluttede herefter at sælge gården, og dette skete den 1. august 1942 til Brdr. Houlberg.

Brdr. Houlberg gik straks i gang med store reformer, der bedst kom til udtryk i de gennemgribende ændringer såvel i hovedbygningen som i staldlængerne. De gamle besætninger blev solgt, og nye til dyre penge indkøbt, og avlsdyr blev sat ind. Gården fik pludselig en opblomstring, fordi der nu var pengemidler til rådighed, men alligevel gik Klint Sø sit endeligt i møde.

Efter knapt fire års forløb var Brdr. Houlbergs likvider opbrugt, og i foråret 1946 blev alle avlsdyr solgt på auktion, hvilket ikke tilnærmelsesvis indbragte, hvad dyrene havde kostet i indkøb. Gården blev udstykket som tillægsparceller til omliggende gårde og husmandsbrug.

Historien om Klint Sø

Hovedparcellen på godt 66 hektar nærmest gården samt staldlængerne blev solgt til Godset Anneberg ved Nykøbing. De 66 hektar blev for største partens vedkommende lagt ud med græs og drevet som et slags sommerpensionat for Annebergs kvægbesætning.

Hovedbygningen, havearealet og de 7 hektar strandgrund blev den 1. april 1946 overtaget af foreningen Kosmos, der i årene omkring 1938 havde oprettet en ferieby på arealet øst for gården. Hovedbygningen gik ind som et led i feriebyen og blev drevet som hotelpension.

Op gennem 1950'erne skete der en væsentlig ændring i landbruget. Korn begyndte, ligesom arbejdskraften, at koste penge, og interessen for dyrehold faldt. De første nedlæggelser af mejerierne kom kort tid efter, og jorden faldt i pris. Meget af jorden på Klint Sø blev sat til salg, og Valdemar Olsen, som ejede Almegården og rådede over en stor del af selve det inddæmmede område, begyndte at købe jord op af de andre lods ejere. På den måde fik Almegården samlet et stort areal af det inddæmmede jord.

Den nordlige halvdel af området var til dels blevet dyrket, den del ind mod fastlandet kom først med i 1963, hvor der blev lavet en ny kanal og tilhørende pumpehus, således at vandet nu kunne fjernes hurtigere. Netop i 1963 solgte Anneberg sin del af jorden, primært til udstykning af sommerhusgrunde.

I foråret 1953 blev Klint Sø's hovedbygning overtaget af læge Cai Ankerbye, Rønne, for 215.000 kr. Han indrettede en råkost-kuranstalt, men projektet kom aldrig til at bære.

Efter at sommersæsonen var overstået, begyndte forhandlinger med sygehusbestyrelsen i Nykøbing gennem dennes formand, amtsrådsmedlem Villiam Nybjerg,

Højby. Han var samtidig formand for det af tidligere sygehuslæge i Nykøbing, afdøde kredslæge Georg Schadt, i 1908 oprettede legat, hvis kapital var kommet op på 282.000 kr.

Legatbestyrelsen købte Klintsøgård med indbo og godt 3 hektar for 250.000 kr., nok til at læge Ankerbye kunne holdes skadesløs, og Klintsøgård blev herefter et rekreativshjem, tilknyttet og administreret af Nykøbing sygehus, ledet af en sygeplejerske som forstanderinde og med plads til 25 personer, først og fremmest fra Nykøbing sygehus, dernæst fra amtets øvrige sygehuse.

I 1990, efter 36 år besluttede amtet (Vestsjællands Amt) under store protester at nedlægge rekreativshjemmet på Klintsøgaard. En idrætshøjskole så dagens lys.

En kreds havde siden 1980 arbejdet på at etablere en idrætshøjskole i Odsherred. Og dette projekt blev i 1993 realiseret ved køb af netop Klintsøgård. På grund af svigtende elevtal gik Odsherreds Idrætshøjskole konkurs i 1999. Men allerede året efter blev højskolen købt af en gruppe lærere fra Ubby Fri- og Efter-skole, som havde brudt med denne - og som ønskede at lave idrætsefterskole på stedet.

Idrætsefterskolen Klintsøgård havde sit første hold elever efter sommerferien 2000 og eksisterer den dag i dag.

Historien om Klint Sø er offentliggjort på Geopark Odsherreds Facebook-gruppe i 2015.